

Криза біженців крізь призму журналістських світлин (за матеріалами "The Guardian" 2015-2018 pp.)

Наталія Алексєєва, здобувач другого (магістерського) рівня заочного відділення факультету журналістики, реклами та видавничої справи, Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, e-mail: natalie.m.alekseeva@gmail.com

Алла Коваленко, науковий керівник, канд. філол. наук, доц. Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Стаття присвячена дослідженню особливої ролі фотографії в конструюванні образу біженця у свідомості читачів. У розвідці було створено класифікацію досліджуваних світлин з точки зору об'єкта зображення. Серед них є світлини, що зображують самих біженців, ті, що вихоплюють окремі об'єкти та предмети, стосовно теми, а також світлини політиків, які не входять до основних об'єктів нашого дослідження, але задля повноти та об'єктивності аналізу були включені у вибірку. При вивченні репрезентації біженців було також проаналізовано візуальні ресурси, які конструюють вплив зображення на читача. Основну увагу приділено плану (великий / середній / далекий), який встановлює більшу чи меншу соціальну дистанцію між читачем та об'єктом. Виявлено основні прийоми конструювання образу біженця у фотографії.

Ключові слова: міграційна криза, біженці, фотографія, іконічний поворот, візуальна репрезентація

В останні роки у світі особливо гостро постала проблема міграційної кризи, регулювання якої стало одним із ключових завдань на міжнародній арені. Економічна та політична нестабільність на Близькому Сході, а також в Афганістані та деяких країнах Африки змусили мільйони людей залишити місця свого проживання у пошуках притулку в інших країнах. Саме тому вже декілька років поспіль тема притоку біженців і мігрантів в Європу є актуальною у фокусі світових ЗМІ.

У статті розглядаються основні прийоми конструювання образу біженця за допомогою фотографії. Вибір теми дослідження зумовлюється тим фактом, що однією з основних тенденцій розвитку сучасної журналістики є її

візуалізація. Зоровий образ стає основним засобом передачі інформації. Цілий ряд учених, як-от В. Беньямін, Ж. Бодрійар, М. Маклюєн, М. Фуко та інші констатують наявність своєрідного візуального або іконічного повороту в сучасній культурі – витіснення оповідальних форм візуальними. Р. Барт розвиває цю думку: «Зображення більше не ілюструє собою слово; ...саме слово паразитує на зображенні. ...Нині не образ прояснює чи “уособлює” слово, а саме слово сублімує, патетизує, або ж раціоналізує образ. ...Раніше образ ілюстрував собою текст, зараз текст обтяжує собою образ. ...раніше текст редукувався до образу, нині ж образ ампліфікується до тексту» [3, с. 209].

Практично кожна стаття в європейських виданнях містить фотографію. Вона не лише наочно демонструє подію (як це і властиво інформаційним жанрам), а й виводить на перший план основну ідею, збуджує асоціативні механізми сприйняття та інтерпретацію інформації, а також дозволяє поглянути на проблему під певним кутом. Важливу функціональну роль фотографії відзначає і видатний сучасний спеціаліст з історії та теорії фотографії А. Руйє: «Новинна фотографія сама задає прочитання події, демонструє різні точки зору на неї, і стає, таким чином, регулятором суспільної думки» [2, с. 174].

Наприкінці XIX – на початку XX ст. предметом фотографії стають різні соціальні середовища, зокрема маргінальні групи та злочинці. Портретування безхатків, жебраків, біженців сприяє висвітленню майнової нерівності, громадських контрастів, особливостей деградації та маргіналізації. Чітко виражену соціологічну місію мають фотографії Люїса Хайна (Lewis Hine), виконані на рубежі XIX і XX ст., де він показує переживання емігрантів з усього світу, які проходять еміграційну процедуру на острові Еліс перед в'їздом у Нью-Йорк [4, с. 41]. Такі фотографії використовують з практичною, ідеологічною, агітаційною метою, для передачі певних цінностей, соціальної критики або мобілізації громадських емоцій, протесту.

Фактичний матеріал, відібраний для нашого дослідження, є наочним підтвердженням цього: на 200 публікацій припадає 367 світлин.

Отже, **мета** нашого дослідження – з'ясувати вплив фотографії на сприйняття міграції як суспільної «проблеми»; означити специфіку ілюстрацій; виокремити основні візуальні прийоми конструювання образу біженця.

Актуальність цієї роботи зумовлена необхідністю детального вивчення змісту фотографічного повідомлення в сучасному англomовному суспільно-політичному дискурсі, присвяченому темі міграції, з огляду на те, що в умовах сьогодення візуальні дослідження вже не сприймаються як маргінальне поле, ізолюване від «справжньої інтерпретації тексту».

Фотографія як засіб конструювання образу біженця має свою історію. Є цілий ряд легендарних світлин біженців, що виникли в роки міграційної кризи, які назавжди увійшли в історію. Необхідно зауважити, що у фокусі таких фотографій є нелюдські страждання біженців. Так, всесвітньовідомою стала фотографія тіла трьохрічного сирійського біженця, яке було викинуто на турецьке узбережжя. Світлина викликала бурхливі обговорення і вмить розлетілася по всьому світу – кількість поширень у соціальних мережах перевищила 20 мільйонів протягом перших 12 годин. Шокуючі кадри викликали питання: чи етично використовувати як фотоматеріал зображення тіла загиблої дитини, яка лежить на березі моря; де проходить межа, за якою починається втручання в приватне життя особи, відсутність пристойності та поваги до людської гідності?

Однозначної відповіді на це питання немає. Світлина безумовно призвела до суттєвого зрушення в напрямку вирішення кризової ситуації та надання допомоги біженцям. Поширення зображення в пресі сприяло зростанню фінансової підтримки сирійських біженців: були повідомлення про збільшення кількості пожертвувань на 3000%. Громадський резонанс сприяв різким змінам політики щодо біженців у багатьох країнах, зокрема США, Великобританію, Канаду, Австралію та Центральну Європу.

Повертаючись до доцільності цієї світлини, проаналізуємо публікацію з «Гардіан» Таза 4 вересня 2015 року під назвою «Чи можуть світлини змінити

нашу історію?» [9]. Головною в ній є думка про те, що біженці в журналістських фотоматеріалах, як правило, ніколи не ідентифікуються – під фотографіями не зазначається ім'я зображеної людини та обставини її скрутного становища, тому й читач не приміряти на себе історію, описану в статті, не намагається зрозуміти та осмислити глибину страждань героя. На думку автора, світлина загиблої дитини викликала значний резонанс саме через те, що показала історію життя та трагічну смерть конкретної людини – трьохрічного хлопчика Айлана Курді.

Так, серед аналізованих світлин з точки зору об'єкта зображення було виокремлено наступні категорії: 1) світлини власне біженців; 2) світлини об'єктів та предметів, пов'язаних з життям біженців; 3) світлини політиків, задіяних у нормалізації кризової ситуації.

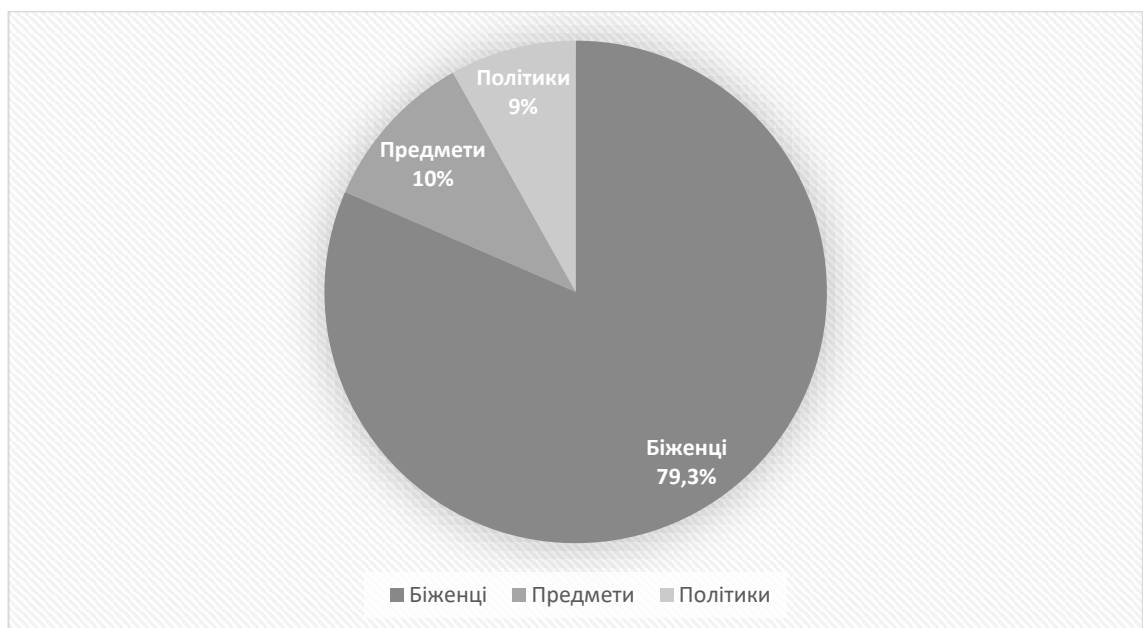

Рис. 1 Графік розподілу світлин за об'єктом зображення

Як бачимо, домінуючим об'єктом зображення є біженці (79,3%), що цілком передбачувано. Приблизно однакова кількість фотографій предметів побуту біженців та інших об'єктів, а також фотографій політиків – 10% та 8% відповідно.

Характерною рисою світлин з біженцями є те, що вони найчастіше зображені великими групами та на значній відстані, як це видно на наступній фотографії:

Рис. 1. Човен із мігрантами біля лівійського узбережжя. Фотографія: Даррін Замміт
Лупі / Рейтер

Сфотографовані загальним планом, віддалені у кадрі, вони ніби протиставляються усім іншим людям. Така композиція фотографії виключає можливість ідентифікувати себе з біженцями, поставити себе на їх місце – навпаки, встановлюється максимальна дистанція між читачем і мігрантами. Показовою у цьому плані є фотографія, розміщена у статті під назвою «За два дні Італія врятувала 1000 біженців у Середземному морі» [8]: військовий катер на задньому плані заповнений біженцями, обличчя яких не бачимо і які стають для нас лише «чорними плямами» на тлі білого судна:

Рис. 2. Врятовані мігранти чекають висадки з судна італійської берегової охорони на Сицилії, що на півдні Італії. Фотографія: Франческо Малавольта / AP

Таку світлину бачимо й у статті «Біженці не потребують наших сліз. Їм треба, щоб ми перестали робити з них біженців» [10] та багатьох інших.

Важливою для цього дослідження є й думка власне журналістів «Гардіан», які у своїх колонках дають оцінку висвітленню газетою «кризи біженців». Так, автор статті «ЗМІ могли б змусити нас більше дбати про мігрантів» розмірковує: «Нескінченні фотографії з переповненими катерами та новини з графіками й статистикою швидко стають нудними. Хоча в звітах є згадки про жінок і дітей, на опублікованих фотографіях завжди зображені човни, заповнені лише чоловіками. Де жінки? Чи є сліди залишених жінок і дітей у країнах, з яких ці чоловіки прибули? Що відбувається з сім'ями, що залишилися, коли чоловіки відправляються у небезпечні морські подорожі? Має бути багато сотень сімей, які ніколи не дізнаються, що сталося з їхніми синами, братами, чоловіками. Чи вдалося успішним мігрантам возз'єднатися зі своїми сім'ями? Як вони пристосовуються до нового життя в країнах, мовою яких не говорять?» [13].

Справді, багато світлин підібрано таким чином, що хоч ми й бачимо біженців уже не дальнім планом, а середнім, однак часто вони сфотографовані зі спини, тобто, очі потрапляють у кадр дуже рідко, що надає їх образу характер відчуженості:

Рис. 3. Маре Джоніо видно на борту іншого благодійного рятувального корабля "Астрал" у Середземномор'ї минулого року. Фотографія: Алкіс Константінідіс / Рейтер

Близько 70% світлин акцентують увагу на драматичних моментах, пов'язаних з долею людей, вимушених рятуватися, пересуваючись на інші території:

Рис. 4. Сцени паніки, коли люди падають у воду під час рятувальної операції мальтійської громадської організації Моас та італійського Червоного Хреста біля лівійського узбережжя в четвер. Фотографія: Андреас Соларо / AFP / Getty Images

Осіб великим планом на таких світлинах теж майже не бачимо. Драматична риторика прямо впливає на свідомість читачів, конструюючи образ нещасних, знедолених людей, які потребують допомоги та співчуття.

Нарис «Ми прожили чотири роки в таборі біженців в Іраку» [7] розкриває історію перебування біженки Авін Хасан у таборі та вміщує дві фотографії середнім планом, на першій з яких героїня зображена зі своїми п'ятьма дітьми, які тримаються за руки, а на другій – вона з найменшою донькою на руках. Особливістю є те, що, незважаючи на нелюдські умови перебування в таборі, описані у статті, а також проблеми у піклуванні за дітьми в таких умовах, на фотографіях усі посміхаються. Добре видно обличчя та очі матері та дітей, які вміють радіти навіть за таких жахливих обставин. Читач неминуче порівнює себе із зображуваними героями, глибше сприймає їх трагедію, а вираз обличчя біженців викликає співчуття та співпереживання:

Рис. 5. Авіне Хассан та її п'ять дочок у таборі Доміз. Фотографія: Хана-Мол Фінч для «Гардіан»

Загалом 30% усіх фотографій біженців саме про дітей чи підлітків, які часто зображуються за виконанням буденних справ, наприклад, за грою у футбол, тим самим створюючи позитивний образ «такої самої людини, як і усі». Частими є кадри дітей, які голодують. Серед аналізованих нами є ряд світлин дітей великим планом, який використовується для привернення читацької уваги до образу дитини, її виразу обличчя та зовнішнього вигляду. Великий план також передбачає, що головним режисерським інструментом буде міміка. У різних виданнях, як правило, якщо на світлині видно обличчя та очі біженця, то часто вираз обличчя є злим чи погрозливим, що не викликає почуття співпереживання, а навпаки – осуд та відчуження читача.

Прийоми ж репрезентації біженців на сайті «Гардіан» суттєво відрізняються. У нашій вибірці фотографій не було виявлено жодної світлини з біженцями, на обличчі яких був би вираз ненависті чи люті. Навпаки, їх очі виражають глибокий сум, страждання та викликають почуття жалю. Ще одним поширеним прийомом конструювання образу біженця є зображення, зафіксоване у макровеликому плані. У таких фото увага акцентується на конкретній деталі, як наприклад, план, у якому на весь екран зображені очі персонажа, що дозволяє зосередити увагу читача на найменших дрібницях – колір очей, їх вираз, які максимально наближають читача до зображуваної особи:

Рис. 6. Мігрант, врятований у Середземномор'ї. Цього року при спробі здійснити небезпечний перехід загинули щонайменше 1720 людей. Фотографія: Люб'язно Надано Моасом (нікнейм)

Серед аналізованих світлин є й такі, що мають метафоричний характер. Так, перше місце в номінації «Люди» престижного фотоконкурсу посіла світлина під назвою «В очікуванні реєстрації» Матіча Зормана:

Рис. 7. Дівчинка в дощовику чекає реєстрацію в таборі для біженців. Фотографія: Матіц Зорман

На фотографії зображена дитина, яка ховається від дощу в очікуванні реєстрації в таборі біженців у Словенії. Прозорий дощовик, через який бачимо обличчя дівчини, є своєрідним символом: біженці задихаються у цьому світі, їм ніде нема притулку, і вони завжди відділені від суспільства. Припускаємо, що саме такі фотографії – естетично сконструйовані, з прихованим змістом – запам'ятовуються найбільше й спрямовують читачів на пошук прихованого внутрішнього змісту. Саме такі світлини слугують приверненню максимальної уваги до проблеми біженців.

Значний відсоток світлин (10%), на яких відсутні зображення людей, а вихоплений лише окремий фрагмент дійсності, свідчить про те, що автори шукали можливість створити детальне уявлення читача про життя біженця, яке у свою чергу конструює його сутність.

Необхідно констатувати, що серед зображуваних предметів найчастотнішими є світлини з нагромадженими одна до одної палатками,

світлина з натягнутим колючим дротом, а також фотографії купи сміття. Як бачимо, у цій підгрупі активно використовуються прийоми негативної репрезентації біженців, адже всі вищеперелічені світлини сприяють відторгненню читачів від самої проблеми біженців, презентують їх як щось, що неминуче приносить безлад та хаос, від чого необхідно відгороджуватися колючим дротом.

Багато світлин політичних лідерів свідчить про те, що влада активно долучається до вирішення проблем, пов'язаних із біженцями. Ця проблема виноситься на авансцену світової політичної діяльності. Особливістю таких світлин є постановчий характер – вони не передають буденне життя біженців. Одна із них має підпис: «Меркель робить селфі з мігрантами». На фотографії середнім планом збоку зображено, як біженець витягнув руку зі смартфоном і фотографується з канцлером Німеччини, яка кокетливо посміхається:

Рис. 8. Ангела Меркель позує з мігрантом із Сирії в притулку в Берліні. Фотографія: Шон Галлап

На нашу думку, така своєрідна піар-акція має позитивний ефект з точки зору репрезентації образу біженця: він постає перед нами як той, хто знаходиться на шляху до інтеграції в суспільство, а сама проблема біженців

одразу видається нагальною та важливою, так як найбільш високопоставлені особи приділяють їй увагу.

У публікаціях про біженців виявлено певні стереотипні елементи, що впливають на конструювання образу біженця. Більшість зображень є груповими. Створення образу групи за допомогою фотографії є стереотипною трансформацією індивідуальних ознак як дечого загального. Крім того, усі групові знімки нашої вибірки були зняті дальнім планом, який встановлює найбільшу дистанцію між читачем і тим, хто зображений на фотографії. Фотографії куп сміття, колючих дротів, дітей за решітками, таборів з незліченною кількістю палаток також слугують елементами негативної репрезентації біженців і неминуче призводять до підвищення рівня агресії в суспільстві – агресії насамперед по відношенню до людей іншої етнічної та культурної приналежності.

Менш поширеними є фотографії, які розкривають людські історії, передають читачеві почуття віри та надії, які живуть у серцях біженців. На таких знімках біженці зображуються за виконанням буденних справ кожного нормального підлітка: за грою у футбол, на велосипеді, тим самим створюючи позитивний образ переселенця як людини, яка нічим не відрізняється від інших. Серед аналізованих є ряд світлин дітей великим планом, які використовуються для залучення читацької уваги до образу дитини, її виразу обличчя та зовнішнього вигляду, мінімізують дистанцію між читачем та біженцем.

У нашій вибірці не було виявлено жодної світлин з біженцями, на обличчі яких був би вираз ненависті чи люті. Навпаки, їх очі виражають глибокий сум, страждання та викликають почуття жалю та співпереживання. Ще одним поширеним прийомом конструювання образу біженця є зображення, спіймане об'єктивом у макровеликому плані, що теж максимально наближує читача до зображуваної особи.

Фотографії, що мають певний прихований зміст і дають читачеві можливість символічно інтерпретувати їх, запам'ятовуються найбільше і

спрямовують читачів на пошук цього прихованого внутрішнього змісту. Саме такі світлини слугують приверненню максимальної уваги до проблеми біженців.

Отже, незважаючи на тяжіння видання до об'єктивного висвітлення «кризи біженців», у фотоматеріалах «Гардіан» присутні елементи упереджень по відношенню до них. Використовуються різні прийоми, які створюють як позитивний, так, часто, і негативний образ біженця. Разом з тим, особливістю є те, що журналісти видання намагаються самі контролювати правомірність підбору тих чи інших фотоматеріалів для статей, що публікуються, відкрито критикують знімки, що, на їх думку, спотворюють образ біженця у власних публікаціях. Це свідчить про високу самосвідомість журналістів видання та їх прагнення до уникнення формування негативного образу біженця у ЗМІ.

Література:

1. Бодрийяр Ж. Фотография, или Письмо света [Электронный ресурс] / Жан Бодрийяр; пер. с англ. Арсен Меликян. – Режим доступа <http://cs5.a5.ru/media/6e/20/49/6e204984c118847b3a389be9cefcf83c.pdf> . – (Дата обращения: 6.05.2019)
2. Ермолова А.А. Визуальный поворот и трансформация роли фотографии в художественно-эстетическом контексте современной культуры // Контекст и рефлексия: философия о мире и человеке. 2018. Том 7. № 2А. С. 202-208.
3. Система Моды. Статьи по семиотике культуры. - Пер. с фр., вступ. ст. и сост. С.Н. Зенкина. – М.: Издательство им. Сабашниковых, 2003. - 512 с.
4. Штомпка П. Визуальная социология. Фотография как метод исследования: учебник / пер. с польск. Н.В. Морозовой, авт. вступ. ст. Н.Е. Покровский. – М. : Логос, 2007. – 168 с.
5. European Border And Coast Guard Agency Launches Today – [Режим доступа] : <https://wayback.archive-it.org/all/20171009193452/http://frontex.europa.eu>

- pa.eu/news/european-border-and-coast-guard-agency-launches-today-CHIYAp
6. European migrant crisis <https://www.giordani.gov.it/.../European-migrant-crisis.docx>
 7. Hassan A. We've lived in a refugee camp in Iraq for four years – [Режим доступа] : <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2015/apr/11/weve-lived-in-a-refugee-camp-in-iraq-for-four-years>. (дата звернення : 11.06.19)
 8. Italy rescues 1000 refugees from Mediterranean over two days – [Режим доступа] : <https://www.theguardian.com/world/2015/mar/04/italy-rescues-10000-refugees-from-mediterranean-over-two-days>. (дата звернення : 11.06.19)
 9. Jack I. Can images change history? – [Режим доступа] : <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/sep/04/images-aylan-kurdi-syria>. (дата звернення : 11.06.19)
 10. Lustgarten A. Refugees don't need our tears. They need us to stop making them refugees – [Режим доступа] : <https://www.theguardian.com/commentisfree/2015/apr/17/refugees-eu-policy-migrants-how-many-deaths>. (дата звернення : 11.06.19)
 11. Reporting Asylum and Refugee Issues. National Union of Journalists. <https://www.nuj.org.uk/documents/reporting-asylum-and-refugee-issues>
 12. Representation and interaction: designing the position of the viewer (Chapter 4) // Kress , Leeuwen T. van. Reading Images: The Grammar of Visual Design. Routledge, 2001.
 13. The media could make us care more about migrants – [Режим доступа] : <https://www.theguardian.com/world/2015/apr/20/media-could-make-us-care-about-migrants>. (дата звернення : 11.06.19)

Кризис беженцев через призму журналистских фотографий (по материалам "The Guardian" 2015-2018pp.)

Наталья Алексеева, кандидат на получение второго (магистерского) уровня заочного отделения факультета журналистики, рекламы и

издательского дела, Одесского национального университета имени И. И. Мечникова, e-mail: natalie.m.alekseeva@gmail.com

Алла Коваленко, научный руководитель, канд. филол. наук, доц. Одесского национального университета имени И. И. Мечникова

Статья посвящена исследованию особой роли фотографии в конструировании образа беженца в сознании читателей. Была создана классификация исследуемых фотографий с точки зрения объекта изображения, среди которых фотографии, изображающие самых беженцев, те, что выхватывают отдельные объекты и предметы, имеющие отношение к теме, а также фотографии политиков, которые не являются основным объектом нашего исследования, но для полной объективности анализа были включены в выборку. При анализе репрезентации беженцев было также проанализировано визуальные ресурсы, которые конструируют отношения между читателем и изображением. Основное внимание было уделено выделению плана (большой / средний / дальний), который устанавливает большую или меньшую социальную дистанцию между читателем и объектом. Было обнаружено основные приемы конструирования образа беженца в фотографии.

Ключевые слова: миграционный кризис, беженцы, фотография, иконический поворот, визуальная репрезентация

Refugee crisis through the prism of journalistic photographs (based on The Guardian 2015-2018 pp.)

Natalia Aleksieieva, candidate for a second (master's) level, Department of Journalism, Advertising and Publishing, Odessa National I. I Mechnikov University, e-mail: natalie.m.alekseeva@gmail.com

Alla Kovalenko, scientific adviser, Ph.D., Odessa National I. I Mechnikov University.

The article is devoted to the study of the special role of photography in the construction of the image of refugees in the minds of readers. A classification was made of the studied images in terms of the image object, among which are the images depicting the refugees themselves, those capturing individual objects and objects that are relevant to the subject, as well as those of politicians who are not the main object of our study, but for the sake of complete objectivity of the analysis were included in the sample. In the analysis of refugee representation, the visual resources that construct the relationship between the reader and the image were also analyzed. The focus was on highlighting a plan (large / medium / distant) that establishes greater or lesser social distance between the reader and the object. Basic techniques for constructing a refugee image in photography have been identified.

Keywords: migration crisis, refugees, photography, iconic rotation, visual representation